

GRAŻYNA AONDO-AKAA

Zawieranie małżeństwa przez osoby z niepełnosprawnością ruchową w opinii osób sprawnych oraz niepełnosprawnych

Marriages of the physically disabled as seen by the non-disabled and the disabled

Abstract

People with physical disabilities are taught minimalist orientation in life. There are no programs designed to prepare people with disabilities to live in a family. People with physical disabilities are not convinced that they may marry and carry out social roles ascribed to adults, just like the others. The article presents the results of a research aimed at comparing the attitudes of non-disabled people and people with disabilities to entering into a marriage by people with physical disabilities.

Keywords: disability, marriage, attitudes

Wprowadzenie

W obecnych czasach małżeństwo postrzegane jest jako czynnik, który umożliwia rozwój oraz wzbogacanie osobowości człowieka (Błęszyńska 1994, s. 83). Powszechnie uważa się, że jest ono stanem zapewniającym człowiekowi szczęście (tamże, s. 80). Często jednak odmawia się osobom niepełnosprawnym prawa do realizowania swojego szczęścia w małżeństwie i zakładania rodziny. Koresponduje z tym rezygnacja z wdrażania osób niepełnosprawnych do podejmowania ról społecznych, które wiążą się z założeniem rodziny (tamże, s. 53). Niniejszy artykuł podejmuje próbę określenia, jak osoby niepełnosprawne ruchowo pojmują własną dorosłość i możliwość pełnienia ról małżeńskich, a także jaki wpływ mają na to postawy ich pełnosprawnego otoczenia.

Dorosłość osób z niepełnosprawnością ruchową – obraz siebie, percepcja postaw społecznych, socjalizacja do określonej roli

Sposób, w jaki osoba niepełnosprawna postrzega siebie, wpływa na jej możliwości radzenia sobie z trudnymi sytuacjami życiowymi, które wiążą się z naruszeniem cenionych przez jednostkę wartości (Tomaszewski 1975, s. 529). Jest to proces ściśle łączący się z akceptacją zarówno własnej niepełnosprawności, jak też ograniczeniami, które z niej wynikają. Na obraz siebie składa się wiedza i doświadczenie związane z istotą, przyczyną oraz konsekwencjami niepełnosprawności. Na akceptację siebie pozwala jedynie prawidłowy obraz własnej niepełnosprawności, wolny od wyolbrzymiania lub niedoceniań (Pilecka, Pilecki 1989, s. 74). Należy zatem podkreślić, iż obraz samego siebie jest jednym z istotnych czynników, które mogą wpływać na postawę osób z niepełnosprawnością ruchową wobec własnej możliwości wchodzenia w bliskie relacje uczuciowe z innymi osobami.

Osoby z niepełnosprawnością ruchową nie zawsze jednak traktują swoją niepełnosprawność jako ograniczenie. Badania Bidzińskiego (2012, s. 121) wskazują na to, iż niepełnosprawność ruchowa zdecydowanie częściej jest traktowana jako przeszkoda bądź strata przez osoby sprawne. Osoby te częściej uznawały, iż niepełnosprawność jest zjawiskiem dramatycznym, wymagającym rezygnacji z ważnych celów życiowych, utrudniającym realizowanie swoich pragnień i marzeń. Swoje wypowiedzi często opierały na panujących stereotypach. Z kolei osoby niepełnosprawne mniej krytycznie oceniają wpływ niepełnosprawności ruchowej na przebieg zarówno okresu dzieciństwa, jak i dorosłości. Patrząc z tej perspektywy, warto zwrócić uwagę, iż z jednej strony osoby z niepełnosprawnością ruchową mają świadomość swojego potencjału, możliwości podejmowania ważnych decyzji życiowych w zgodzie ze swoimi aspiracjami, z drugiej strony natomiast mogą zetknąć się w tym procesie z postawą litości, nadmiernego podziwu lub zdumienia, że mimo niepełnosprawności chcą żyć tak samo jak inni, pragną kochać drugiego człowieka i zakładać rodziny. Takie negatywne postawy mogą przyczyniać się do utwierdzania osoby z niepełnosprawnością, iż jej aspiracje, marzenia są niewłaściwe, niemożliwe do zrealizowania.

Należy zdać sobie sprawę, iż osoby niepełnosprawne obraz samego siebie i własnej dorosłości w dużym stopniu budują w odniesieniu do norm społecznych, regulujących oczekiwania społeczne wobec osób niepełnosprawnych i wyznaczających akceptowane wobec nich ustosunkowania. Wiedza o samym sobie jest dla osób niepełnosprawnych własną tożsamością, wewnętrzną prawdą, jednak często wymusza na jednostce działania, które są zgodne

z normą społeczną, nie zaś własnymi potrzebami i pragnieniami. Osoby niepełnosprawne są socjalizowane do roli osób nieszczęśliwych, niesamodzielnych i skazanych na nieciekawą życie. Chcąc realizować własną potrzebę autonomii i poszukiwać w swoim życiu szczęścia, muszą podejmować wysiłek budowania swojej tożsamości, nierzadko w opozycji do wpojonych im norm społecznych (Bidziński 2012, s. 122). Kościelska (2012) zwraca uwagę, iż dużą rolę w procesie stawania się osoby niepełnosprawnej dorosłym człowiekiem odgrywa społeczeństwo oraz typ relacji osoby niepełnosprawnej z otoczeniem. Nie pozostaje to bez wpływu na postrzeganie siebie w roli partnera, małżonka – nie są to role, których podejmowania społeczeństwo oczekuje od osób z niepełnosprawnością.

Duże znaczenie w sposobie funkcjonowania dorosłej osoby niepełnosprawnej w społeczeństwie pełnią jej osobiste kompetencje społeczne. Przez to pojęcie rozumieć należy złożone umiejętności, które są potrzebne do radzenia sobie w różnorodnych sytuacjach społecznych, budowania więzi z ludźmi oraz określania własnych celów życiowych (Sadowska i in. 2012, s. 93). Nierzadko jednak otoczenie osoby niepełnosprawnej, obawiając się potencjalnych niepowodzeń i frustracji, wpaja jej minimalistyczną orientację życiową i oczekiwań wobec własnej dorosłości (tamże, s. 94). Tymczasem podmiotowe traktowanie osoby niepełnosprawnej wiąże się z wyrażeniem zgody na rozwój jej autonomii (Skibska 2012, s. 74). Oznacza zatem akceptację faktu, iż to osoba z niepełnosprawnością decyduje o tym, jakie role społeczne chce podejmować.

Bieganowska (2004, s. 43) wskazuje, iż 62% dorosłych Polaków, zarówno w bliższym, jak i dalszym otoczeniu, nie ma kontaktu z osobami niepełnosprawnymi. Ludzie często oceniają osoby niepełnosprawne przez pryzmat schematów wyobrazeniowych o charakterze międzykulturowym, odruchowo wartościując je jako gorsze. Brakuje odpowiedniej świadomości społecznej, dzięki której możliwe byłoby nie tylko deklaratywne zrozumienie i akceptacja osób niepełnosprawnych. Strach przed odmiennością powoduje lęk w kontaktach z osobami niepełnosprawnymi. Ludziom brakuje refleksji nad faktem, iż osoby niepełnosprawne mają z osobami sprawnymi więcej wspólnych niż odrębnych cech. Postrzegają ludzi niepełnosprawnych jako nieszczęśliwych, równocześnie obawiając się kontaktu z nimi. Często nie rozumieją osób niepełnosprawnych, gdyż nie potrafią zrozumieć doświadczeń, które są ich udziałem – jednak w takim wypadku brak zrozumienia wynika nie z niechęci, ale z braku odpowiednich umiejętności (Wójtowicz 2004, s. 35–37). Tymczasem badania Kirenki (2007, s. 292–293) wskazują, iż dla osób niepełnosprawnych (zwłaszcza z niepełnosprawnością wrodzoną) największym problemem nie

jest brak sprawności, lecz właśnie brak akceptacji w społeczeństwie, w którego wszelkie przejawy życia pragną się włączać.

Wsparcie osób niepełnosprawnych w życiu społecznym powinno być oparte na systematycznej i wielokierunkowej pracy, zmierzającej do tego, aby osoby niepełnosprawne mogły – i chciały – stawać się autonomicznymi podmiotami życia społecznego, podejmującymi odpowiedzialność za własne decyzje, wybory i ich konsekwencje, aby czuły, że są sprawcami własnych czynów (Kubiak-Szymborska 2012, s. 150).

Osoba niepełnosprawna w związku małżeńskim

Liczne badania (Bidziński 2012, s. 125–126; Bleszyńska 1994, s. 186–187) wskazują, iż dla osób niepełnosprawnych ruchowo zawarcie związku małżeńskiego i założenie rodziny jest ważną i obecną w pragnieniach wartością. Często jednak bywa także źródłem niepokoju. Znalezienie partnera jest poważnym problemem, zaś zakładanie rodziny obarczone licznymi obawami o pomyślną przyszłość oraz o przewyciężanie trudności, które zagrażają osiągnięciu w życiu rodzinnym szczęścia. Osoby niepełnosprawne spotykają się z licznymi trudnościami na drodze do założenia rodziny i realizowania siebie w małżeństwie.

Wiele osób nadal uważa, że osoby niepełnosprawne nie powinny podejmować wyzwania, jakim jest zakładanie rodziny i posiadanie potomstwa, gdyż same wymagają wsparcia innych osób (Mazurkiewicz, Dmoch-Gajzlerska 2012, s. 217).

Badania wskazują, iż osoby niepełnosprawne ze szczególną rozważą podejmują decyzje, które dotyczą zakładania rodziny i posiadania potomstwa (Mazurkiewicz, Dmoch-Gajzlerska 2012, s. 217). Część osób niepełnosprawnych świadomie rezygnuje z pełnienia ról małżeńskich oraz rodzicielskich, zazwyczaj jednak wpływ na taką decyzję mają niewłaściwe postawy przejawiane przez otoczenie społeczne (Bleszyńska 1994, s. 52).

Osoby niepełnosprawne, które zmuszone są do korzystania z pomocy innych osób, mają ograniczoną możliwość stwarzania sytuacji intymnych, przez co utrudnione jest dla nich budowanie trwałego związku partnerskiego i znalezienie stałego partnera życiowego (Mazurkiewicz, Dmoch-Gajzlerska 2012, s. 221).

Kirenko (2007, s. 26) podkreśla jednak, iż osoby niepełnosprawne często doświadczają miłości, partnerstwa czy małżeństwa. Niepełnosprawność czy wygląd fizyczny nie są w tym względzie najważniejszymi determinantami. Dużo bardziej istotną rolę pełni osobowość konkretnego człowieka i to, czym

może on obdarować swojego partnera (szacunek, miłość, wsparcie, poczucie bezpieczeństwa, troska).

Osoby niepełnosprawne wskazują, że dzięki małżeństwu człowiek zyskuje poczucie, że jest dla kogoś ważny i potrzebny. Małżeństwo postrzegają także jako opiekę oraz oparcie w potrzebie, w którym mogą także zaspokajać swoją potrzebę uczucia, miłości oraz serdeczności. Wskazują, iż dzięki małżeństwu możliwe jest posiadanie dzieci, a także stworzenie im pełnego miłości domu i odpowiednich warunków do wychowania (Błęszyńska 1994, s. 89).

Społeczna percepcja małżeństw osób niepełnosprawnych – analiza badań własnych

Głównym celem przeprowadzonych badań było scharakteryzowanie różnic występujących w pojmowaniu zawierania małżeństwa przez osoby niepełnosprawne ruchowo pomiędzy osobami niepełnosprawnymi a osobami sprawnymi. Przyjęto następujące cele szczegółowe:

- ustalenie, czym różnią się spostrzeżenia badanych grup na temat małżeństw osób niepełnosprawnych ruchowo;
- określenie, którą grupę charakteryzuje bardziej akceptująca postawa wobec małżeństw osób niepełnosprawnych ruchowo;
- opisanie, w jaki sposób badani postrzegają samodzielność osób niepełnosprawnych ruchowo w małżeństwie.

Badaniem objęto 30 osób z niepełnosprawnością ruchową, z których blisko połowę (13 osób) stanowili uczestnicy Warsztatów Terapii Zajęciowej, zaś nieco ponad połowę (17 osób) osoby czynne zawodowo oraz 30 osób sprawnych, wśród których połowę stanowili pracownicy WTZ i wolontariusze pracujący z osobami niepełnosprawnymi, a drugą połowę – osoby nieutrzymujące bliższych kontaktów z osobami niepełnosprawnymi.

Badanie zostało przeprowadzone za pomocą kwestionariusza ankiety opracowanego osobiście. Składał się on z dwóch części. W pierwszej z nich badani zostali poproszeni o dokończenie zdań związanych z zawieraniem małżeństwa przez osoby niepełnosprawne. Druga część polegała na zaznaczeniu w skali 1 (zdecydowanie nie zgadzam się) – 5 (zdecydowanie zgadzam się), w jakim stopniu badani zgadzają się z podanymi opiniami dotyczącymi małżeństwa osób niepełnosprawnych. Podane opinie odnosiły się do dwóch aspektów: akceptacji zawierania małżeństwa przez osoby niepełnosprawne oraz samodzielności osób niepełnosprawnych w małżeństwie. Badani zostali poproszeni o ustosunkowanie się do następujących stwierdzeń:

- Osoba niepełnosprawna, jak każdy inny człowiek, może założyć rodzinę.
- Zaakceptowałbym osobę niepełnosprawną jako swojego małżonka.
- Osoby niepełnosprawne są zbyt naiwne i dziecinne, aby zawrzeć związek małżeński.
- Małżeństwa osób sprawnych z niepełnosprawnymi są powodowane litością.
- Osoby niepełnosprawne powinny zawierać małżeństwa tylko z innymi osobami niepełnosprawnymi.
- Małżeństwo osoby sprawnej z niepełnosprawną nie ma szans być trwałe.
- Małżeństwo osoby sprawnej z niepełnosprawną to heroizm, wymagający przede wszystkim mnóstwa poświęceń.
- Osoby niepełnosprawne potrafią kochać tak jak inni ludzie.
- Osoby niepełnosprawne w małżeństwie są mniej szczęśliwe niż inni ludzie.
- Pojawienie się niepełnosprawności u jednego z małżonków uniemożliwia dalsze trwanie małżeństwa.
- Osoby niepełnosprawne w związkach małżeńskich są niesamodzielne.
- Osoby niepełnosprawne od swojego małżonka oczekują przede wszystkim pomocy i opieki.
- Osoby niepełnosprawne są w stanie samodzielnie utrzymać finansowo swoje małżeństwo.
- Osoby niepełnosprawne chcą mieć w swoim małżonku przede wszystkim opiekuna.
- Osoba sprawna będąca w związku z osobą niepełnosprawną musi zrezygnować z realizacji własnych planów i ambicji.
- W małżeństwie osoby sprawnej z niepełnosprawną możliwy jest partnerski podział obowiązków.

Porównanie wyników uzyskanych w obu grupach przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Akceptacja zawierania małżeństw przez osoby z niepełnosprawnością ruchową oraz postrzeganie ich samodzielności w małżeństwie – porównanie wyników uzyskanych w badanych grupach

	Osoby sprawne		Osoby niepełnosprawne		t	p
	średnia	odchylenie standardowe	średnia	odchylenie standardowe		
akceptacja	4,30	1,07	4,07	1,42	0,72	n.s.
odrzućenie	1,64	1,01	1,91	1,35	0,87	n.s.
samodzielność	3,6	1,14	3,85	1,44	0,75	n.s.
brak samodzielności	2,475	1,09	2,44	1,44	0,11	n.s.

Źródło: opracowanie własne

Na podstawie powyższej, ogólnej analizy dostrzec można, iż uzyskane różnice nie okazały się istotne statystycznie. Szczegółowa analiza wskazuje jednak na pewne tendencje, które uwidoczniają się w opiniach wyrażanych przez poszczególne grupy badanych. Badane osoby z dysfunkcją narządu ruchu wyżej oceniały swoje możliwości samodzielnego funkcjonowania w małżeństwie, równocześnie wyrażając niższą niż osoby pełnosprawne akceptację dla zawierania związku małżeńskiego przez osoby z niepełnosprawnością ruchową. Z kolei osoby pełnosprawne, deklarując wyższą akceptację, częściej były skłonne uznać, iż niepełnosprawność ruchowa wiąże się z brakiem samodzielności w funkcjonowaniu w małżeństwie. Zmienna poziomu sprawności nie okazała się tu znaczącym dla przejawianych postaw kryterium.

Ważne czynniki, różnicujące deklarowane przez badanych postawy, zaobserwowano w poszczególnych grupach. W grupie osób sprawnych istotnym czynnikiem okazał się fakt utrzymywania regularnego kontaktu z osobami z niepełnosprawnością. Grupa pracowników WTZ oraz wolontariuszy przejawiała bardziej akceptującą postawę wobec zawierania małżeństwa przez osoby z niepełnosprawnością, częściej uznając przy tym, iż osoba z niepełnosprawnością może być w małżeństwie samodzielnym, równoprawnym partnerem, który nie szuka w sprawnym małżonku wyłącznie opiekuna. Osoby nieutrzymujące kontaktu z osobami niepełnosprawnymi w większym stopniu odrzucały taką możliwość, istotnie niżej oceniając również samodzielność osób z niepełnosprawnością. Powyższe wyniki zostały zaprezentowane w tabeli 2.

Tabela 2. Akceptacja zawierania małżeństw przez osoby z niepełnosprawnością ruchową oraz spostrzeganie ich samodzielności w małżeństwie – szczegółowa analiza wyników uzyskanych w grupie osób sprawnych

	Osoby sprawne utrzymujące kontakt z osobami niepełnosprawnymi (S1)		Osoby sprawne nieutrzymujące kontaktu z osobami niepełnosprawnymi (S2)		t	p
	średnia	odchylenie standardowe	średnia	odchylenie standardowe		
akceptacja	4,60	1,23	4,00	1,00	1,46	n.s.
odrzućenie	1,42	1,22	1,85	1,05	1,02	n.s.
samodzielność	4,03	1,01	3,17	0,82	2,53	0,02
brak samodzielności	2,07	0,98	2,88	0,82	2,45	0,05

Źródło: opracowanie własne

Interesujące różnice wystąpiły również w grupie osób z niepełnosprawnością ruchową. W grupie tej jako zmienną przyjęto rodzaj dziennej aktywności (praca zawodowa oraz uczestnictwo w Warsztatach Terapii Zajęciowej). Uzyskane wyniki wskazują, iż uczestnicy WTZ przejawiają dużo bardziej akceptującą postawę wobec możliwości zawierania związku małżeńskiego przez osoby z niepełnosprawnością. Istotnie częściej jednak skłonni są uważać, iż osoba z niepełnosprawnością w małżeństwie jest niesamodzielna, potrzebuje przede wszystkim opieki i wsparcia, również finansowego. Szczegółową analizę opinii prezentowanych przez grupę osób z niepełnosprawnością przedstawiono w tabeli 3.

Tabela 3. Akceptacja zawierania małżeństw przez osoby z niepełnosprawnością ruchową oraz spostrzeganie ich samodzielności w małżeństwie – szczegółowa analiza wyników uzyskanych w grupie osób z niepełnosprawnością

	Osoby niepełnosprawne aktywne zawodowo (N1)		Osoby niepełnosprawne – uczestnicy Warsztatów Terapii Zajęciowej (N2)		t	p
	średnia	odchylenie standardowe	średnia	odchylenie standardowe		
akceptacja	3,72	0,86	4,51	1,28	3,43	0,002
odrzućenie	1,99	0,94	1,86	1,13	0,26	n.s.
samodzielność	3,76	0,87	4,12	1,19	0,96	n.s.
brak samodzielności	2,04	0,93	2,97	0,88	2,79	0,005

Źródło: opracowanie własne

W pierwszej części, dotyczącej akceptacji zawierania małżeństwa przez osoby niepełnosprawne, w siedmiu z dziewięciu stwierdzeń wyniki wskazujące na największą akceptację uzyskano w grupie osób sprawnych utrzymujących regularny kontakt z osobami z niepełnosprawnością. Wynik ten był wyższy w grupie osób niepełnosprawnych aktywnych zawodowo w przypadku stwierdzenia, iż małżeństwo z osobą niepełnosprawną to heroizm, oraz w grupie uczestników WTZ w zakresie akceptacji osoby z niepełnosprawnością jako swojego małżonka. Z kolei na najniższą akceptację dla zawierania małżeństwa przez osoby z niepełnosprawnością (poza jednym, wspomnianym wyżej stwierdzeniem) wskazują wyniki uzyskane w grupie osób z niepełnosprawnością aktywnych zawodowo. Również badani z tej grupy najrzadziej wskazywali, iż byliby skłonni zaakceptować osobę niepełnosprawną jako swojego małżonka, najrzadsze też było ich przekonanie, że osoby niepełnosprawne potrafią kochać tak samo jak każdy inny człowiek. Najczęściej spośród wszyst-

kich badanych wskazywali, iż osoba niepełnosprawna jest w małżeństwie mniej szczęśliwa niż inni ludzie. Podkreślić tutaj należy, że tylko dwie spośród badanych osób niepełnosprawnych miały za sobą doświadczenie opuszczenia przez współmałżonka.

W drugiej części, odnoszącej się do samodzielności osób niepełnosprawnych w małżeństwie, w grupie osób sprawnych utrzymujących kontakt z osobami niepełnosprawnymi uzyskano istotnie wyższe wyniki, wskazujące na pozytywną ocenę samodzielności osób niepełnosprawnych w małżeństwie. Z kolei w grupie osób z niepełnosprawnością na istotnie wyższą możliwość bycia samodzielnym wskazywały osoby aktywne zawodowo. Uczestnicy WTZ istotnie częściej wskazywali, iż osoba niepełnosprawna w małżeństwie jest niesamodzielna, od swojego małżonka oczekuje przede wszystkim pomocy, chce mieć w nim głównie opiekuna, zaś osoba pełnosprawna musi rezygnować ze swoich planów i ambicji na rzecz opieki i wsparcia niepełnosprawnego małżonka. Badani z tej grupy najczęściej wskazywali, iż osoba niepełnosprawna może samodzielnie utrzymać finansowo swoją rodzinę. Jednak w kontekście pozostałych wyników należy to przekonanie interpretować raczej jako brak świadomości realnej wysokości zarobków oraz realnych kosztów prowadzenia gospodarstwa domowego

Podsumowanie

Uzyskane wyniki mogą wskazywać, iż wśród osób, które nie utrzymują regularnego kontaktu z osobami niepełnosprawnymi, nadal funkcjonuje stereotyp biernej, niesamodzielnej oraz samotnej osoby niepełnosprawnej. Osoby niepełnosprawne aktywne zawodowo wiedzą, iż mogą pracować, zarabiać, wykonywać rozmaite obowiązki domowe – być samodzielne. W zdecydowanie mniejszym niż uczestnicy WTZ stopniu są skłonne akceptować możliwość zawarcia związku małżeńskiego, w mniejszym stopniu także są przekonane, iż mogą kochać i być kochanym, szczęśliwym człowiekiem. W grupie uczestników WTZ z kolei wyraźnie zaznacza się brak przekonania o możliwości bycia samodzielnym.

Analizując różnice pomiędzy wynikami uzyskanymi w poszczególnych grupach, warto przywołać pojęcie rezerwatu, które na podstawie koncepcji Goffmana odnosi do funkcjonowania osób niepełnosprawnych (Gajdzica 2013). Autor ten wskazuje, że dla wielu ludzi niepełnosprawność jest powodem do konstruowania funkcjonalnych ram, w których osobie z niepełnosprawnością przyznaje się prawo do poruszania się i podejmowania niektórych, ściśle okre-

ślonych ról społecznych. Wyróżnione są tutaj trzy typy rezerwatów, których istnienie utrudnia życie osób z niepełnosprawnością. Są to rezerwaty fizyczne, psychiczne oraz społeczno-kulturowe. Ostatni typ wydaje się szczególnie wart interpretacji. Obejmuje on m.in. kwestie wiążące się z organizacją społeczeństwa (takie jak system edukacji czy dostęp do pracy zawodowej) oraz z postawami przejawianymi wobec osób niepełnosprawnych. W świetle tej koncepcji można podjąć jedną z prób interpretacji uzyskanych wyników.

Dla osób z niepełnosprawnością uczestniczących w Warsztatach Terapii Zajęciowej miejscem ich głównej aktywności jest pewna enklawa. Miejsce stworzone z myślą o osobach niepełnosprawnych, właśnie dla nich, w którym uczestnicy przyjmują rolę biorcy różnych rodzajów wsparcia. Spotykają się w nim przede wszystkim z terapeutami, wolontariuszami, którzy (jak wykazano w powyższych badaniach) są przekonani o dużych możliwościach osób z niepełnosprawnością, mają świadomość ich równości i godności. Wykazują pozytywne, akceptujące postawy wobec różnych aspektów funkcjonowania osób z niepełnosprawnością. Przeważnie jest to środowisko przyjazne, w którym osoba z niepełnosprawnością nie musi toczyć walki o prawo do godnego życia oraz do własnej tożsamości, nie zawsze zgodnej z oczekiwaniami społecznymi. Nie są tworzone ramy, które osobie niepełnosprawnej wyznaczają, kim ma być. Jednocześnie są to warunki w pewien sposób chronione, w których brakuje pola do podejmowania autonomicznych decyzji dotyczących siebie, własnego życia. Samodzielność dorosłych osób z niepełnosprawnością jest wspierana w bardzo ograniczonych zakresach, wyznaczonych przez ramy instytucjonalne. Dorosłe osoby z niepełnosprawnością zazwyczaj funkcjonują tu w roli w pewien sposób uprzywilejowanej, doznając od innych dużo życzliwości, sympatii, akceptacji, jednak nie mając szans na stanowienie o sobie, kierowanie własnym życiem. Przejawiają zdecydowanie akceptujące postawy wobec zawierania małżeństwa przez osoby niepełnosprawne, bowiem przede wszystkim pozytywne postawy odbierają od swojego najbliższego otoczenia. Na akceptację tę prawdopodobnie nie ma istotnego wpływu niska ocena możliwości bycia samodzielnym człowiekiem.

Inaczej sytuacja wygląda w przypadku osób z niepełnosprawnością aktywnych zawodowo. Osoby te podejmują (nierzadko bardzo duży) trud, wysiłek, aby nie zostać umieszczonymi w ramach stworzonych przez instytucje. Dążą do jak największej samodzielności, wysoko oceniają swoją możliwość autonomicznego decydowania o sobie i swoim życiu. Jednak często przestrzeń społeczna, w której funkcjonują, nie jest już tak życzliwa i bezpieczna. Zdecydowanie częściej można spotkać w niej osoby, których postawy wobec osób

z niepełnosprawnością opierają się na niewiedzy oraz krzywdzących stereotypach. Wychodząc poza enklawę, poza chronione warunki instytucji, osoby z niepełnosprawnością otrzymują w większym stopniu komunikaty świadczące o braku akceptacji, odrzuceniu. Społeczeństwo, które wyznacza, jakie aktywności i role można podejmować, staje się dla nich rezerwatem. Krytyka ta wydaje się mieć znaczący wpływ na to, jak osoby z niepełnosprawnością postrzegają swoją możliwość wchodzenia w role społeczne, które nie są im tradycyjnie przypisane. Odbiór negatywnych postaw społecznych prawdopodobnie w większym stopniu przyczynia się do niższej akceptacji zawierania małżeństwa przez osoby z niepełnosprawnością niż wysoka ocena własnych możliwości w tym zakresie.

Przeprowadzone badania pozwalają na sformułowanie następujących wniosków:

1. Pomiedzy osobami z dysfunkcją narządu ruchu a pełnosprawnymi nie ma istotnych statystycznie różnic w zakresie poziomu akceptacji małżeństwa zawieranego przez osoby z niepełnosprawnością ruchową. Zatem ogólne opinie na ten temat kształtują się na zbliżonym poziomie w obu grupach.
2. W grupie osób pełnosprawnych istotnym czynnikiem różnicującym poziom akceptacji zawierania małżeństwa przez osoby z niepełnosprawnością okazało się utrzymywanie regularnego kontaktu z osobami niepełnosprawnymi.
3. Osoby sprawne, utrzymujące kontakt z osobami niepełnosprawnymi, deklarowały wyższą akceptację i życzliwość wobec zawierania małżeństwa przez osoby z niepełnosprawnością niż badani z grupy, która takiego kontaktu nie utrzymuje. Wyżej oceniały możliwość bycia samodzielną, autonomiczną jednostką. W mniejszym stopniu również opierały swoje przekonania na stereotypach. Ich postawy w dużym stopniu poparte były wiedzą dotyczącą funkcjonowania osób z niepełnosprawnością.
4. W grupie osób z niepełnosprawnością istotny wpływ na postrzeganie zawierania małżeństwa miał rodzaj głównej aktywności życiowej.
5. Osoby z niepełnosprawnością aktywne zawodowo wysoko postrzegały swoją możliwość osiągnięcia samodzielności i niezależności życiowej. Równocześnie istotnie niżej niż uczestnicy Warsztatów Terapii Zajęciowej wyrażały przekonanie, że osoba z niepełnosprawnością może budować bliskie związki z drugim człowiekiem, być w nich szczęśliwa jak każdy inny. Ich postawa wobec zawierania małżeństwa przez osoby z niepełnosprawnością była istotnie niżej akceptująca.
6. W związku z uzyskanymi wynikami badań należy wnioskować, że w grupie badanych osób z niepełnosprawnością najważniejszy wpływ na akcep-

tację zawierania małżeństwa tychże osób może wywierać rodzaj postaw otoczenia, z którymi na co dzień osoby z niepełnosprawnością się spotykają. Przymuszczalnie odgrywa mniejszą rolę tu obraz swojej samodzielności i własnych możliwości.

Warto w tym miejscu zwrócić również uwagę, że w procesie rehabilitacji społecznej czy zawodowej często za ostateczny sukces danej osoby uznaje się wyjście z instytucji wspierającej, podjęcie i utrzymanie pracy zawodowej. W momencie podjęcia pracy nierzadko osoba niepełnosprawna traci możliwość korzystania z pomocy psychologicznej, doradztwa zawodowego, czy też po prostu przebywania wśród ludzi, którym nie musi heroicznie udowadniać własnej przydatności i wartości. Tymczasem, jak wskazują wyniki przeprowadzonych badań, osoby z niepełnosprawnością funkcjonujące w szerokiej, otwartej przestrzeni społecznej, w niej właśnie zostają włożone w ramy rezerwatu. W większym stopniu narażone bywają na negatywne postawy, co nie pozostaje bez wpływu na samoocenę, obraz siebie oraz własnych możliwości. Istotnym postulatem wydaje się zatem również rozważenie, w jaki sposób należy wspierać osoby z niepełnosprawnością, które funkcjonują w otwartej przestrzeni społecznej.

Bibliografia

- Bidziński K. (2012), *Odkrywanie wartości jako przewodnika zachowania*, [w:] R. Kijak (red.), *Niepełnosprawność – w zwierciadle dorosłości*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków
- Bieganowska A. (2004), *Niepełnosprawni w mediach*, „Obyczaje. Magazyn Międzynarodowy: Edukacja – Kultura – Społeczeństwo”, nr 18–19
- Błęszyńska K. (1994), *Wartość miłości, małżeństwa i rodziny w życiu osób niepełnosprawnych*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa
- Gajdzica Z. (2013), *Natura rezerwatu w życiu osoby z niepełnosprawnością*, [w:] Z. Gajdzica (red.), *Człowiek z niepełnosprawnością w rezerwacie przestrzeni publicznej*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków
- Kościelska M. (2012), *Przeżywanie własnej i cudzej dorosłości przez osoby z niepełnosprawnością*, [w:] R. Kijak (red.), *Niepełnosprawność – w zwierciadle dorosłości*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków
- Kubiak-Szymborska E. (2012), *Podmiotowość: o szansach i możliwościach rozwoju*, [w:] R. Kijak (red.), *Niepełnosprawność – w zwierciadle dorosłości*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków
- Kirenko J. (2007), *Indywidualna i społeczna percepcja niepełnosprawności*, Wydawnictwo UMCS, Lublin

- Mazurkiewicz B., Dmoch-Gajzlerska E., *Poród i macierzyństwo*, [w:] R. Kijak (red.), *Niepełnosprawność – w zwierciadle dorosłości*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków
- Pilecka W., Pilecki J. (1989), *Rewalidacja dzieci przewlekle chorych i kalekich*, Wydawnictwo WSP, Kraków
- Sadowska L., Bartosik B., Choińska A.M., Górecka B., Bibrowska R., Filipowski H., *Rozwijanie kompetencji społecznych i indywidualnych*, [w:] R. Kijak (red.), *Niepełnosprawność – w zwierciadle dorosłości*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków
- Skibska J. (2012), *Kształtowanie autonomii – osiągnięcie niezależności*, [w:] R. Kijak (red.), *Niepełnosprawność – w zwierciadle dorosłości*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków
- Tomaszewski T. (1975), *Podstawowe formy organizacji i regulacji zachowania*, [w:] T. Tomaszewski (red.), *Psychologia*, Wydawnictwo PWN, Warszawa
- Wójtowicz M. (2004), *Bariery w głowie – dlaczego boimy się niepełnosprawnych?*, „Obyczaje. Magazyn Międzynarodowy: Edukacja – Kultura – Społeczeństwo”, nr 18–19.
- Żuraw H. (2008), *Udział osób niepełnosprawnych w życiu społecznym*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa